

О. В. Запотоцька

кандидат технічних наук, докторант
Університету сучасних знань

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

У даній науковій статті розкрито особливості адміністративної відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів. Виокремлено та розкрито склад адміністративного правопорушення у сфері безпечності та якості харчових продуктів. Розкрито зміст елементів складу адміністративного правопорушення у сфері безпечності та якості харчових продуктів.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, правопорушення, проступок, харчові продукти, суб'єкт правопорушення.

Постановка проблеми. Аналізуючи ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що закріплює поняття адміністративного правопорушення (проступку), можна назвати такі його ознаки: діяння, протиправність, суспільна шкідливість, винуватість та караність. Усі ці ознаки властиві також адміністративним правопорушенням, що посягають на суспільні відносини у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів. Особливістю адміністративної відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів є те, що вона урегульована не лише Кодексом України про адміністративні правопорушення, а й іншими законами України, наприклад, Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин». Утім, на сьогодні питання змісту елементів адміністративного правопорушення у сфері безпечності та якості харчових продуктів недостатньо розкрито.

Метою статті є розкриття особливостей адміністративної відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні норми Кодексу України про адміністративні правопорушення містить ст. ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22, які передбачають посягання на здоров'я

громадян шляхом порушення санітарних норм, порушення правил заготівлі, переробки або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції, порушення вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [1]. Водночас більш широкий перелік складів адміністративних правопорушень законодавства про харчові продукти та корми передбачено ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин».

Розглянемо більш детально ознаки адміністративних правопорушень у сфері безпечності та якості харчових продуктів.

1. Діяння, тобто акт зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства. Тобто протиправна поведінка є зовнішньо вираженою дією особи. Діяння виявляється у двох формах: дії та бездіяльності, де дія – це активна поведінка особи, а бездіяльність – це вчинки особи, які виражаються в тому, що вона мала, відповідно до вимог законодавства, здійснити визначені дії, але не зробила цього [2, с. 89].

У сфері безпечності та якості харчових продуктів протиправність виявляється як в дії, так і бездіяльності. У дії виражаються адміністративні правопорушення шляхом: 1) порушення встановлених законодавством гігієнічних вимог до виробництва та/або обігу харчових продуктів або кормів;

2) виробництва та/або обігу харчових продуктів або кормів із використанням незареєстрованої потужності; 3) виробництва, зберігання харчових продуктів або кормів без отримання експлуатаційного дозволу на відповідну потужність, якщо обов'язковість його отримання встановлена законом; 4) реалізації харчових продуктів або кормів, маркування яких не відповідає законодавству; 5) порушення вимог щодо забезпечення простежуваності, передбачених законодавством про харчові продукти та корми; 6) використання, реалізації незареєстрованих об'єктів санітарних заходів або кормових добавок; 7) пропонування до реалізації або реалізація непридатних харчових продуктів або кормів; 8) пропонування до реалізації або реалізація харчових продуктів або кормів, які є шкідливими для здоров'я людини або тварини; 9) пропонування до реалізації або реалізація харчових продуктів або кормів, що не є швидкопсувними, мінімальні строки зберігання яких закінчилися, якщо внаслідок цього харчові продукти або корми не стали шкідливими для здоров'я людини або тварини; 10) порушення значень параметрів безпечності об'єктів санітарних заходів або кормів, встановлених законодавством про харчові продукти та корми; 11) реалізації продуктів, які ввезені (переслані) на митну територію України як торговельні (виставкові) зразки або об'єкти наукових досліджень; 12) відмови в допуску посадової особи компетентного органу або його територіального органу до здійснення державного контролю з підстав, не передбачених законом, або інше перешкоджання її законній діяльності.

А також бездіяльності: 1) невиконання обов'язку щодо відкликання або вилучення з обігу небезпечних харчових продуктів або кормів; 2) невиконання визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю в критичних точках (НАССР); 3) невиконання рішення посадової особи компетентного органу, його територіального органу про знищення небезпечного харчового продукту, допоміжних матеріалів для переробки, небезпечних кормів або кормових

добавок; 4) ненадання, несвоєчасне надання, надання недостовірної інформації на вимогу посадової особи компетентного органу або його територіального органу; 5) невиконання, несвоєчасне виконання рішення головного державного інспектора (головного державного ветеринарного інспектора) про тимчасове припинення виробництва та/або обігу харчових продуктів та/або кормів; 6) невиконання, несвоєчасне виконання законних вимог (приписів) посадової особи компетентного органу, його територіального органу щодо усунення порушень цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми.

2. Протиправність адміністративних правопорушень означає, що дію чи бездіяльність, які посягають на суспільні і публічні інтереси, прямо заборонено адміністративно-правовими нормами. Ознака протиправності вказує також на неприпустимість аналогії закону, що сприяє зміцненню законності, виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за діяння, не передбачені законодавством про адміністративні правопорушення [3, с. 162]. Отже, не будь-яке суспільно небезпечне діяння буде протиправним, оскільки законодавець не встановив правової заборони на його вчинення. Навіть вчинення об'єктивно шкідливого діяння, не забороненого адміністративно-правовою нормою, не можна розглядати як адміністративне правопорушення [4, с. 22–23]. Адміністративні правопорушення, що вчиняються у сфері безпечності та якості харчових продуктів, передбачають вчинення конкретних протиправних дій, які проявляються в порушенні адміністративно-правових норм, що гарантують громадянам відповідність харчових продуктів вимогам безпечності та якості. Відповідно, порушуючи дані норми, правопорушник створює умови для настання негативних наслідків, які можуть завдати шкоди життю і здоров'ю громадян.

Таким чином, зазначені в ст. ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження,

здоров'я та благополуччя тварин» діяння є протиправними.

3. **Суспільна шкідливість**, тобто вчинення адміністративного правопорушення є суспільно шкідливим діянням, тоді як злочин є суспільно небезпечним.

Адміністративні правопорушення в досліджуваній сфері все ж таки є суспільно шкідливими, а коли рівень шкідливості спричиняє шкоду життю людини, то тоді слід вести мову про суспільну небезпеку, наприклад, зі змісту ст. 42-2 очевидно, що заготівля, переробка з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад рівні, що допускаються, за відсутності ознак діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, є адміністративним правопорушенням у сфері безпечності та якості харчових продуктів, тобто суспільно шкідливими діяннями.

Таким чином, протиправні діяння, зазначені в ст.ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», є суспільно шкідливими, а в деяких випадках можуть бути суспільно небезпечними.

4. **Вина**. Існують різні правові критерії визначення вини щодо проступку, вчиненого фізичною та юридичною особою. Для кваліфікації форм вини в діянні фізичної особи насамперед визначають психоемоційне ставлення до факту вчиненого проступку й виокремлюють ознаки умисного діяння або вчинення проступку з необережності. Умисел має місце в правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків (ст. 10 КУпАП). Умисел може бути прямим чи непрямым. Необережність має місце в правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можли-

вості настання таких наслідків, хоча мала і могла їх передбачити (ст. 11 КУпАП). Необережність виражається у формі самовпевненості чи недбалості [1].

Ступінь вини враховується під час накладення адміністративного стягнення, звільнення від адміністративної відповідальності тощо. Слід відзначити, що адміністративні правопорушення вчиняються у формі умислу.

Отже, адміністративним правопорушенням, яке вчиняється у сфері безпечності та якості харчових продуктів, може бути тільки винне діяння у формі умислу (прямого чи непрямого), яке свідомо вчинене суб'єктом, має характер вольового акту протиправної поведінки.

5. **Караність**. Формою вираження караності як ознаки адміністративного правопорушення є накладення на особу певного виду адміністративного стягнення. Причому слід відзначити, що в Кодексі України про адміністративні правопорушення відсутнє правове розуміння поняття «караність», натомість вживається поняття «адміністративне стягнення», визначаються види адміністративних стягнень. Таким чином, складається думка, що законодавець вважає, що ці терміни є синонімічними поняттями, водночас можливо припустити, що «покарання» і «стягнення» несуть різне змістовне навантаження, де перше притаманне кримінальній відповідальності, а друге – адміністративній.

Таким чином, караність є одною з необхідних ознак поняття адміністративного правопорушення. Усі адміністративні правопорушення, що вчиняються у сфері безпечності та якості харчових продуктів, є караними, тобто за вчинення будь-якого адміністративного правопорушення в досліджуваній сфері уповноважений суб'єкт накладає адміністративне стягнення у вигляді штрафу чи конфіскації

6. **Суб'єкт адміністративного правопорушення**. Залежно від ознак, якими наділені суб'єкти, які вчиняють адміністративні правопорушення в досліджуваній сфері, їх можна поділити на: **загальні та спеціальні**.

Загальний суб'єкт адміністративного правопорушення характеризується наявністю загальних ознак. У першу чергу, до них на-

лежать вік і осудність. Вони закріплені статтями 12 і 20 Загальної частини КУпАП. Спеціальними визнаються такі, які вказують на особливості правового становища суб'єктів і дозволяють диференціювати відповідальність різних категорій осіб, забезпечуючи тим самим справедливу правову оцінку скоєного діяння, наприклад, фізична особа – підприємець, посадова особа.

Наведені та розкриті вище ознаки є найбільш характерними й істотними, притаманними будь-якому адміністративному правопорушенню (проступку), що характеризують фактичну підставу адміністративної відповідальності та становлять її матеріальне вираження.

Таким чином, можна констатувати, що склади правопорушень, зазначені в ст. ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», є адміністративними правопорушеннями, які посягають на публічно-правові відносини.

Отже, **адміністративні правопорушення, які посягають на відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів** – це суспільно шкідливі, протиправні, винні діяння (дії чи бездіяльність), що посягають на життя, здоров'я та безпеку населення і за які законодавством передбачені заходи адміністративної відповідальності.

Розкривши зміст фактичної і нормативної підстави адміністративної відповідальності, варто звернути увагу на зміст юридичної підстави, якою є склад адміністративного проступку, тобто сукупність суб'єктивних та об'єктивних ознак вчинюваного діяння.

Для здійснення загальної характеристики проступків, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів, необхідно дослідити та проаналізувати сутність елементів складу адміністративного правопорушення (тобто зміст суб'єктивних та об'єктивних ознак).

Елементами складу адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості

харчових продуктів, є ознаки, що характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону і суб'єкта правопорушення.

Розглянемо зазначені елементи складів адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини в досліджуваній сфері.

Об'єкт адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів, – це те, на що спрямовано посягання. Ним можуть бути лише суспільні відносини, які охороняються нормативно-правовими актами і за порушення яких передбачено адміністративне стягнення.

Загальним об'єктом адміністративного правопорушення у сфері безпечності та якості харчових продуктів є всі суспільні відносини, що охороняються за допомогою адміністративно-правових норм.

Родовим об'єктом складів правопорушень у цій сфері є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення та тварин, що виникають, діють і припиняються у сфері безпечності та якості харчових продуктів та ґрунтуються на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю в критичних точках.

Видовим об'єктом складів правопорушень у цій сфері є суспільні відносини, що посягають на життя і здоров'я громадян.

Безпосереднім об'єктом складів правопорушень у цій сфері є суспільні відносини, передбачені конкретним складом правопорушення, зокрема, це: 1) суспільні відносини, що виникають під час заготівлі, переробки або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції; 2) суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва та/або обігу та/або зберігання харчових продуктів або кормів із використанням незареєстрованої потужності, без отримання експлуатаційного дозволу на відповідну потужність, якщо обов'язковість її реєстрації та/чи отримання дозволу встановлена законом; 3) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з невиконанням визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю в кри-

тичних точках (НАССР); 4) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією харчових продуктів або кормів, маркування яких не відповідає законодавству, якщо це створює загрозу для життя та/або здоров'я людини або тварини.

Обов'язковою ознакою об'єкта є предмет делікту.

Предметом адміністративних правопорушень у сфері безпечності та якості харчових продуктів є: харчові продукти, корми, об'єкти санітарних заходів, допоміжних матеріалів для переробки, небезпечних кормів або кормових добавок.

Об'єктивна сторона як елемент складу адміністративного правопорушення включає в себе обов'язкові та факультативні елементи, що всебічно характеризують саме протиправне діяння, тобто дію або бездіяльність, яке посягає на об'єкт адміністративно-правової охорони та підпадає під ознаки адміністративного правопорушення. До них належать обов'язкові – діяння (дія чи бездіяльність), та факультативні – шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діяннями й наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення правопорушення. Слід відзначити, що склади адміністративних правопорушень у досліджуваній сфері не визначають такі факультативні ознаки об'єктивної сторони, як час, обстановка, знаряддя та засоби вчинення правопорушення. Натомість визначають такі факультативні ознаки, як місце та спосіб.

Місцем вчинення даних адміністративних правопорушень є потужності, незареєстровані потужності чи потужності, які не мають експлуатаційного дозволу.

Способом вчинення розглядуваних правопорушень є усне чи письмове надання інформації чи ненадання інформації про якісні та кількісні показники харчових продуктів та кормів, а також об'єктів санітарних заходів.

Причинний зв'язок між діяннями та шкідливими наслідками проявляється у створенні загрози для життя та/або здоров'я людини або тварини.

Суб'єкт адміністративного проступку як елемент складу правопорушення – це особа, яка скоїла адміністративний проступок і яку на підставі чинного законодавства

можна притягнути до адміністративної відповідальності. Суб'єкт адміністративного проступку включає в себе такі обов'язкові елементи, як вік та осудність. А також у розрізі даних адміністративних правопорушень варто говорити про наявність спеціального суб'єкту.

Відповідно до ст. 12 Кодексу України про адміністративні проступки адміністративна відповідальність фізичних осіб може наставати лише з досягненням 16-річного віку на момент вчинення адміністративного правопорушення. Якщо особа вчинила адміністративний проступок у віці від 16 до 18 років, то справи про такі правопорушення розглядає тільки суд із застосуванням до правопорушника специфічних заходів виховного характеру, передбачених ст. 241 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Громадяни України та особи без громадянства притягаються до відповідальності на загальних підставах, зазначених у Кодексі України про адміністративні правопорушення, а іноземці – лише в тому разі, якщо вони не мають дипломатичного імунітету (наприклад, перебувають в Україні за особистими чи комерційними справами, за приватними візами, туристи тощо). Питання про відповідальність іноземців, які мають дипломатичний імунітет, вирішується дипломатичним шляхом.

Склади адміністративних правопорушень, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів, передбачено суб'єктом – у більшості випадків оператором ринку, тобто юридичною особою, але і суб'єктами також є фізичні особи, фізичні особи – підприємці, посадові особи.

Вступаючи в правові відносини, суб'єкти правопорушення (юридичні особи, фізичні особи, фізичні особи підприємці, посадові особи) своїми діями можуть реалізовувати надані їм адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність, тобто здійснювати правомірну поведінку, але можуть і порушувати її, тобто здійснювати неправомірну поведінку. У разі виявлення неправомірної поведінки законодавством передбачено притягнення порушника до адміністративної відповідальності.

Отже, суб'єктом складу правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів, можуть бути:

1) загальний – фізична особа – осудна особа, яка досягла віку адміністративної відповідальності;

2) спеціальний – оператори ринку – юридична особа – суб'єкт господарської діяльності, який здійснює первинне виробництво, виробництво, реалізацію та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів (крім матеріалів, що контактують з харчовими продуктами) і який відповідає за виконання вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів; посадові особи – уповноважені виконувати представницькі функції від імені органу, в якому вони працюють.

Суб'єктивна сторона як елемент адміністративного проступку являє собою психічне ставлення правопорушника до скоєного ним протиправного діяння. Суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона правопорушення, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється в протиправній дії, його ставленні до дії, яку він вчинив. До ознак, що характеризують суб'єктивну сторону, належать: вина, мотив і мета правопорушника. Вина виявляється в умислі й необережності.

Висновки. Отже, розкриваючи особливості адміністративної відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів, слід звернути увагу на малодослідженість питання притягнення до відповідальності операторів ринку, що продиктовано складністю питання адміністративної відповідальності юридичних осіб. У той же час актуальним питанням постає співвідношення масштабу завданої шкоди величині адміністративного стягнення, що накладається на суб'єкта правопорушника в разі порушення відповідних норм.

Список використаної літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Ст. 1122.
2. Щербина Є.М. Адміністративна відповідальність за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ, 2012. 239 с.
3. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і фак. / за ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
4. Севрюгин В.Е. Понятіе правонарушения (проступка) по административному законодательству: учеб. пособие. М.: Акад. МВД СССР, 1988. 52 с.

Запотоцкая Е. В. Особенности административной ответственности в сфере безопасности и качества пищевых продуктов

В данной научной статье раскрыты особенности административной ответственности в сфере безопасности и качества пищевых продуктов. Выделены и раскрыты состав административного правонарушения в сфере безопасности и качества пищевых продуктов. Раскрыто содержание элементов состава административного правонарушения в сфере безопасности и качества пищевых продуктов.

Ключевые слова: административная ответственность, правонарушение, проступок, пищевые продукты, субъект правонарушения.

Zapototska O. Features of administrative responsibility in the field of safety and quality of food products

In this scientific article features of administrative responsibility in the field of safety and quality of food products are disclosed. The composition of the administrative offense in the field of safety and quality of food products has been identified and disclosed. The contents of the elements of the administrative offense in the field of safety and quality of food products are revealed.

Key words: administrative liability, offenses, misdemeanors, food products, subject of the offense.